

УДК 140.8

Проблема цілісності буття людини

Л.С. ТАРАСЮК

«Криворізький національний університет» економічний інститут
м. Кривий Ріг, Україна
E-mail: loraa252@gmail.com

Авторське резюме

У сучасній науці існують різні теорії цілісності людини у психологічному і філософському контекстах. Людина досягла великих успіхів, і в той же час проблеми її непомірно актуалізуються. Особистість являє собою тріаду проявленого буття, що й необхідно усвідомити для досягнення своєї цілісності. У контексті філософської антропології і культурології проаналізовані різні методи розв'язання даної проблеми. Запропоновано метод мета-антропології, розроблений Н.Хамітовим, що дає можливість дослідити цілісність людини у межах буття, її екзистенційних вимірах, умовах комунікації в цих вимірах. Визначені суттєві аспекти цілісності особистості, здійснено аналіз і уточнено поняття цілісності буття людини у філософсько-антропологічному та культурологічному контекстах. Запропонований підхід вирішення проблеми цілісності буття людини дає можливість багатоплановості даного питання: питання смислу і цінності людського буття, унікальності людської природи і сутності внутрішнього світу та визначення в ньому.

Ключові слова: особистість, цільність, цілісність, цілеспрямованість, андрогінізм, співтворчість, буття.

The problem of a personality's being integrity

L.S. TARASYUK

«Kryvyi rih national university» (economic institute), Kryvyi Rih, Ukraine
E-mail: iloraa252@gmail.com

Abstract

Modern science suggests various theories of a personality's integrity in the context of psychology and philosophy. Although a person has achieved great success nowadays, his problems are being actualized over much. To attain one's integrity, a personality is regarded as a triad of manifested being. Various problem solution methods have been analyzed in the context of philosophic anthropology and culturology. Meta-anthropology method, developed by N.Hamitov, has been suggested to enable the study of a personality's integrity in his being, in existential measurements and communication condition within these measurements. Essential aspects of a personality's integrity have been determined. The analysis and specification of the concept of a personality's integrity in philosophic and anthropologic and culturological context have been made. Suggested approach of a personality's being integrity problem solution enables problem diversity: the sense and a personality's being integrity, human nature uniqueness, the essence of the inner world and a person's identification.

Key Words: personality, entirety, integrity, ambition, androgynism, co-creation, being.

Сейчас философия должна выполнить свою главную функцию. Она обязана искать мировоззрение, способное спасти от гибели людей, для которых дороги ценности, выходящие за рамки удовлетворения животных потребностей.

Уайтхед А.Н.

Постановка проблеми. У ХХІ ст., орієнтуючись на європейське мислення, людство підводить висновки свого розвитку. З одного боку, людина досягла великих успіхів, але в той же час кількість проблем людини не зменшується, більше того, проблеми актуалізуються. Причина цього – конфлікт розуму, суспільства і природи. В ХХІ ст. людству необхідна єдність духу, суспільства і природи. Людина повинна усвідомити свою приналежність триєдності

© Л.С. Тарасюк, 2013

світу. Людина являє собою тріаду проявленого буття – це головна мудрість, яку необхідно засвоїти для досягнення своєї цілісності, щоб створити життя справжнім, реальним, наповненим.

Актуальність проблеми цілісності особистості зумовлюється тим, що сучасна людина роздібнена на «дрібні частинки» у вирі хаосу нашого буденного життя. Тому важливо дослідити, що є необхідним для формування, точніше, відновлення цілісності особистості, яка втратила свою первинну сутність. Особистість по своїй суті і є цілісною, її основним завданням є створення нових цінностей, артефактів, смислів культури. Людині потрібна нова метареальність і реалізація в своєму просторі буття. Чому ми повторюємо і копіюємо один одного? Чому ми до цих пір так і не звільнились від

пристрастей і афектів, які не дають вивільнитись у вищій сфері своєї свідомості, свого буття? Замислюючись над «Критикою чистого розуму» І. Канта: можливо, щоб існував «чистий розум»? Адже вищий розум – Дух, який творить? Не може людина творити, будучи хаотичною внутрішньо, негармонійною. Отже, насамперед, важливим є формування цілісного світогляду людини, який змінить її світ буття.

Аналіз досліджень і публікацій. Тема цілісності особистості зосереджена в більшості у психології, в царині філософської антропології, культурології таких досліджень замало, хоч є безліч різноманітних концептів щодо даної проблеми. Звернення до цілісності особистості в аспекті світоглядних настанов, глибинне осмислення чоловічих і жіночих якостей у внутрішньому світі особистості, проблема гендерства як рівності статей є надзвичайно актуальним у просторі філософії і культури.

Є ряд досліджень у сфері психології проблеми цілісності особистості. Воропаєва В.Г. має важливі теоретичні розробки проблеми цілісності особистості в умовах кризового буття, здійснює соціально-антропологічний аналіз, веде пошук шляхів подолання деструктивних явищ у суспільстві. Гейко Є. обґрунтовує психологічну природу цілісності особистості у вимірі сучасних наукових поглядів. В межах історико-філософської думки визначається, що проблема цілісності як суттєвої характеристики людського буття і місця людини у світі постає в різні історичні епохи у розмаїтті форм: уподібненість Божественному; як своєрідний мікрокосм і макрокосм; цілісність як уособлення земного і небесного в індивіді наділеного свободою волі; цілісність людини у натуралістичному та раціоналістичному вимірі; особистісний аспект й цілісність буття індивіда постає у роботах М.О. Бердяєва, М. Бубера, А. Камю, С. К'єркегора, Ж.П. Сартра, М. Хайдеггера, Л. Шестова, К. Ясперса.

У сучасній вітчизняній філософії дуже важливими є дослідження проблеми цілісності особистості у контексті філософської антропології, мета-антропології Хамітовим Н.В. і Криловою С.А. Метаантропологія – вчення про екзистенційно-особистісні виміри людського буття та умови плідної комунікації у цих вимірах. Н.В. Хамітов у контексті метаантропології трактує цілісність буття людини як складну діалектику цільності і цілеспрямованості. Цілісність виділяє як вирішення протиріч між цільністю і цілеспрямованістю, яка виражає статичні і динамічні аспекти буття людини. Крилова С.А. ставить проблему гендерних стратегій та цілісності особистості в освітньому просторі (екзистенційних та соціальних вимірах). Також важливими розробками теми є

дослідження Топоркової К.О. цілісності буття людини в контексті онтології з позиції діалектики. «Цілісність людини як деяке самостійне буття, яке проявляє себе функціонально, цілісність виступає як власний буттєвий продукт діяльності людини», – зазначає автор. Карпицький М.М. має дослідження проблеми цілісності як переживання життєвого досвіду в бутті людини. У розмаїтті дослідження проблеми необхідно глибінніше усвідомити ті фундаментальні основи, які необхідні для формування цілісного світогляду.

Мета дослідження. Уточнення поняття «цілісність»; розкриття актуальності проблеми цілісності буття людини. Показати суттєві аспекти цілісності буття людини, цілісного світогляду у філософсько-антропологічному і культурологічному контекстах.

Завдання:

- пояснити категорію «цілісність» буття людини;
- визначити суттєві аспекти цілісності особистості у філософсько-антропологічному і культурологічному контекстах;
- показати перспективи дослідження.

Виклад основного матеріалу. Цілісність буття людини – категорія філософської антропології, яка виражає сутність та існування людини, цільності і цілеспрямованості її буття, гармонію особистості і світу. Цілісність буття людини глибинно пов'язана з красою людини – і внутрішньою, і зовнішньою. Зовнішня краса як краса тіла виступає цілісністю як пропорційнальність і гармонія частин і рухів тіла. Усвідомлюючи внутрішню красу як красу світогляду, вчинків і відношень, можна запропонувати, що краса світогляду проявляється в цілісності пізнання, краса вчинків – в цілісності свободи, краса відносин – в цілісності любові [7, с. 395]. Так визначає цілісність буття С.А. Крилова.

Цілісність людини дає можливість і в іншій особистості вбачати цінність і неповторність. Головний мотив особистісного рівня поведінки – гідність людини, про що безкомпромісно заявив Дж. Піко делла Мірандола. Головний мотив характерного рівня – діяльнісні досягнення людини, включаючи методи таких досягнень. Ці два мотиви прямо пов'язані з характером відношень між людьми. Визнати в Іншому неповторну цінність, вчиняти у відносності до такого покликання – важлива риса зрілості людини. Не просто визнання цінності Іншого, а й здатності продуктивного взаємовідношення з ним, яке виражається у взаємному збагаченні через духовну змістовність кожного [5, с. 95-96]. Основний критерій зрілості особистості – прийняття в Іншому цінності особистості, цінності Іншого і прагнення до співтворчості з ним. Людина з цілісним світо-

глядом не буде заперечувати і цінність Іншого. Зустріч з Іншим і співтворчість з ним і є можливість оновлення свого досвіду і відтворення своєї цілісності. Відтворюючись у самотності Іншого, людина знаходить свою власну неповторність, а від неї повертається до Іншого і бачить його більш значущим. Можливо необхідно замислитись: що людина генерує в цей світ: які ідеї, думки, почуття, вчинки, відношення до інших, світу. Необхідно створювати нову мета-реальність, відновлювати у своєму бутті, немає сенсу витрачати зусилля на боротьбу, на яку відволікають зовнішні і внутрішні протиріччя. Адже змінити своє буття можна лише через їх усвідомлення. Аксиомою не можна змінити світ, не змінюючи себе. С.А. Крилова зазначає, що цілісність є феномен, насамперед, метаграничного буття людини. Однак в метаграничному просторі буття ми маємо не просто вічну і назавжди дану нам цілісність, а складний екзистенційний взаємоперехід цілісності, цільності і цілеспрямованості, кінцево, при домінанті цілісності. Цілісність проявляється в єдності світогляду і світовідношення, яке може бути названо мудрістю [7, с. 395].

Аналізуючи історико-філософську думку та психологічні дослідження в точках перетину з філософією в межах екзистенції, можна визначити найсуттєвіші підходи щодо поняття «цілісність». Принцип тріади досить часто був засобом пізнання. Так, наприклад, у філософії – тезис, антитезис, синтез; у релігії – трійця: Бог-отець, бог-син і святий дух; у суспільстві – вищий, середній і нижчий клас; в природі – царство рослин, царство тварин і царство вірусів і т. д. Таким чином, єдність тріади є необхідним компонентом для створення цілісності. Поняття «цілісність» можна розглянути з різних сторін. Передусім, слід відзначити упрозорення цілісності в антропологічних вченнях – у містичній антропології: концепція «істинної людини» Г. Сковороди, пізнання вкоріненої у кожній особі такої істинної людини відбувається за умов пізнання через віру й у містичному злитті з Богом. Поряд із цим, серце постає як відображення цільної сутності людини. Ідея вкоріненості людського духу, або єдність з іншими людьми постає у роботах П. Чаадаєва. У християнській антропології визначається ідея органічної духовної єдності всіх людей, єдності пройнятої Духом Божим й уособленням «духовного організму» є Церква. Життєво-практичні і духовні прояви людини набувають істинності в момент духовної єдності людини з Церквою, людина як матеріально-ідеальна, духовно-тілесна, раціонально-ірраціональна цілісність й виділяється як тотожність і кінцева мета. Ірраціональна глибина або цілісність, що поєднує людину з Богом і з іншими людьми,

розкривається у концепції С. Франка, Б. Вишеславцева, Л. Карсавіна. Також концепція цілісності людини розгортається у вітчизняній антропології. У межах висвітлення сутності особистості висувається цілісно-особистісний підхід, що увиразнює психічне в межах категорії особистість. Передумовою цілісного підходу є комплексні дослідження Б.Г. Ананьєва, інтегральні дослідження індивідуальності В.С. Мерліна; теоретичні розробки цілісного підходу до особистості здійснювали С.Л. Рубінштейн, Л.І. Анциферова, К.О. Абульханова-Славська. Спроба реалізації цілісного підходу до особистості вбачається у концепціях представників гуманістичної психології, особливо екзистенційної: впливи на особистість методами психотренінгу для самоактуалізації особистості (А. Маслоу), становлення «добре функціонуючої особистості» (К. Роджерс), пошуку людиною смислу власного життя (В. Франкл). Суттєві властивості індивіда, що розкривають цілісність особистості: потенційна універсальність (всезагальність), що забезпечує можливість засвоєння різного змісту, що змінюється історично, онтогенетично, етнографічно (П.А. Флоренський, А.С. Арсенєв); потенційна безкінечність людини (С.Л. Рубінштейн), що сприяє в процесі засвоєного, в тому числі й межі власного «Я» з метою створення нового, процесу творення; здатність до трансцендентування як головна властивість особистості (В.А. Петровський); особливий взаємозв'язок із іншими і відокремлення себе, власного «Я» – уособлення з іншими і власне своїм (К. Маркс). В історії філософської думки є безліч цікавих концептів цілісності. Платон вважає, що людина може стати цілісною, подолати свою стать, знайшовши свою половину. За філософом, цілісні істоти – це андрогіни, і стать з'явилася в результаті розриву андрогінної цілісності. Через любов чоловіка і жінки долається розірваність та відчуженість людського буття.

Втім, визначення проблеми цілісності особистості відбувається в контексті співвідношення цілого і часток у трьох загальних підходах: холізмі, мелізмі, раціоналістичній діалектиці чи антиномізмі. Відтак, елементи холізму виявляються в античних філософів мілетців, неоплатоніків, у Новий час – у філософії Б. Спінози, Г. Лейбніца. Новітній час – праці екзистенціалістів, персоналістів, постмодерністів. Мерізм – напрямок, в якому ціле є сумою елементів. Головним принципом раціоналістичної діалектики є те, що частини не можуть існувати без цілого, а ціле без часток. Згідно з антиномізмом, людина як складний об'єкт, діалектично суперечлива єдність сутності і існування, родового (загального) і індивідуального, сущого і необхідного, біологічного і соці-

ального, детермінованості і свободи, кінечності і безконечності. Варто зауважити, що численні наукові дослідження розкривають природу цілісності взагалі й цілісності особистості, як окремої категорії. Вирішення проблеми цілісності буття людини уможливило визначення питань смислу і цінності людського життя, упрозорення універсальності і унікальності людської природи і сутності внутрішнього світу, призначення людини. Втім цілісність як інтегроване утворення, що поєднує в собі тілесно-душевно-духовний зміст особистості й визначає особливості її індивідуального відображення безперервних перетворень відповідно до суттєвих трансформацій світу, саме поняття потребує обґрунтованого висвітлення і вивчення.

Звертаючись до досліджень Крилової С.А. «... краса цілісності – це єдність краси цільності і цілеспрямованості. В метаграницному бутті людини з його домінантою цілісності статична цільність поєднується з динамічною цілеспрямованістю, в результаті чого складається особлива статично-динамічна краса цілісності, що об'єднує ці крайнощі в гармонійну єдність і постійно продовжує свій розвиток. Фундаментальною онтологічною ознакою краси людини у просторі цілісності, ознакою краси-як-цілісності є постійний розвиток цілісності. Зупинка цього розвитку є втратою краси... Розвиток цілісності – це те саме поєднання цільності та цілеспрямованості, в результаті якого вони синтезуються у щось принципово нове» [4, с. 39].

П. Флоренський досить повно пояснює етимологію слова «ціле». «Ціле-цілий – означає не порчений, повний, з усіма частинами. Слово «цілий» співкореневе слову «цілити», «зцілювати». Цілісний означає знову робити цілим з нецілого, «ціле» означає прекрасне, красиве. Таким чином, у понятті «цілий» містяться норми буття. У санскриті «цілий» означає спасенний, прекрасний, приємний, недоторканий, ціломудрість; в готській мові це слово означає здоровий, цілий; у німецькій мові – цілий і святий; поняття «цілість» у російській мові містить «цілісність». Цілісність, з точки зору синергетики, є категорія синтезу, тобто знову створена єдність. Тоді як ціле – це першопочаткова єдність, тобто синкретика. А між ними роздробленість, тобто аналіз. Таким чином, цілісність – це досягнення нової моделі, при якій об'єкт приходить до своєї тотальності, всезагальності і стає самодостатнім. Цілісність поняття діалектичне, а не статичне. Оскільки вона досягається шляхом розвитку, руху, еволюції. Цілісність поняття і синергетичне, оскільки вона досягається нелінійно і коеволюційно, це досягається відкритістю об'єкта при його взаємодії з світом. Відкритий об'єкт

завжди знаходиться в русі. Відкритість – необхідна умова для досягнення цілісності. Відкритість дає можливість для взаємодії об'єкта з зовнішнім і внутрішнім світом. Так виникає і коеволюція, тобто системна узгодженість у розвитку між двома або декількома системами, і когерентність, тобто узгодженість протікання в часі декількох процесів. Цілісність можлива при умові гармонії співіснування всіх частин. Ціле і частина завжди міняються ролями. Якщо головну роль виконує ціле, то настає порядок у системі, якщо головну роль виконує частина, то настає хаос.

В.І. Філатов зазначає, що під кінець ХХ ст., коли реальні тенденції до гармонії із собою і навколишнім світом ледь помітні за умов тотальної дихотомічності, як ніколи різко загострюється проблема людського буття, його сенсу, мети, призначення. На теоретичному рівні розв'язання проблеми, очевидно, потрібна розробка концептуальних підстав, у яких буття людини у світі було б представлено як цілісність, в усіх власних проявах. Визначаючи своє ставлення до вирішення проблеми цілісності людини, автор віддає пріоритет субстанціонального підходу, гідність його в тому, що він надає знання не лише як фундаментальних підстав цілісності людини, а й дозволяє зрозуміти його як самодостатньо творче створіння, як суб'єкт історичного процесу. У цьому особливої актуальності набирає ідея В.С. Соловйова: «... суб'єктом розвитку можлива безумовно проста і одинична субстанція, бо безумовна простота включає можливості зміни та розвитку». І далі В. Соловйов зазначає, що успішний розвиток можливий тільки з урахуванням внутрішньої єдності матеріальної причини, формальної і цільової. Це призводить нас до потреби розгляду фундаментальної онтологічної підстави цілісності людини. Субстанціональність людини проявляється через взаємодію фундаментальних сторін людини: біологічної, соціальної і духовної. Біологічна розкриває момент адаптації і пристосування людини до світу; соціальна – життя людини з погляду освітньої діяльності, а духовна – можливість вибору, що реалізується в антиномії добра і зла, й прагнення до реалізації субстанціональної цілісності.

Висновки. Незважаючи на різноманітні підходи щодо цілісності буття людини, важливо виділити основні аспекти такого феномена у філософсько-антропологічному і культурологічному контекстах.

Цілісність буття людини – категорія філософської антропології, яка виражає сутність та існування людини, цільності і цілеспрямованості її буття, гармонію особистості і світу її культури. За Платоном, цілісність людини

відображена в феномені андрогінізму. Через любов чоловіка і жінки долається розірваність людського буття.

Відкритість – необхідна умова для досягнення цілісності. Відкритість дає можливість для взаємодії об'єкта з зовнішнім і внутрішнім світом. Цілісність як інтегроване утворення, що поєднує в собі тілесно-душевно-духовний зміст, особистості й визначає особливості її індивідуального відображення безперервних перетворень відповідно до суттєвих трансформацій світу. Важливим також є синергетичний підхід до проблеми цілісності буття людини. Багатоплановість підходу щодо цієї проблеми дає досить повне вираження самої сутності цілісності буття людини. Вирішення цієї проблеми уможливорює визначення питань смислу і цінності людського життя, упрозорення універсальності і унікальності людської природи і сутності внутрішнього світу, призначен-

ня людини. Звичайно, необхідно досліджувати цю категорію не лише як категорію, а дійсно як буття людини, адже в процесі формування цілісності людина переживає безліч різних колізій. І саме усвідомлення дає можливість вийти на більш якісний рівень свого буття. Важливим є ціннісний аспект у формуванні цілісного світогляду. З'являється своєрідний взаємозв'язок: зрілість – цінність – співтворчість – цілісність, що і є основою формування цілісного світогляду. Що дає можливість втілення нових творчих ідей, створення нових артефактів, смислів у культурному просторі буття людини. Важливе усвідомлення самої людини відтворити свою цілісність і збагатити цим свій внутрішній світ і навколишній простір, в якому вона перебуває.

Перспективою дослідження може бути створення нових робочих програм, курсів, лекцій, семінарів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Братусь Б.С. Личностные смыслы и вертикаль сознания / Братусь Б.С. Традиции и перспективы деятельностного подхода в психологии. Школа А.Н. Леонтьева – М.: Смысл, 1999. – С. 284-299.
2. Карпицкий Н.Н. Переживание целостности жизни как опыт мира в бытии человека // Философия. Наука. Культура. Вып. 3. - М.: Издательство МГУ, 2004. – С. 123-128.
3. Кэрролл Ли Крайон. Книга III. Алхимия человеческого духа. Руководство по переходу человека в Новую Эру / Перевод с англ. Д. Гапеев. – М.: ООО Издательство «София», 2007. – 352 с.
4. Крылова С.А. Краса людини: особистість, сім'я, суспільство (соціально-філософський аналіз): монографія. - Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2011. – 344 с.
5. Роменець В.А. Життя і смерть: осягнення розумом і вірою. Вид. 2-ге. – К.: Либідь, 2003. – 232 с.
6. Тейлор Ч. Етика автентичності / Тейлор Ч. : [пер.з англ.] – К.: Дух і літера, 2002. – 128 с.
7. Хамитов Н.В. Философская антропология: словарь / Под редакцией доктора философских наук профессора Н. Хамитова. – К. : КНТ, 2011. – 472 с.
8. Хамитов Н., Крылова С. Философский словарь. Человек и мир. - К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – 308 с.
9. Хамитов Н. Философия. Бытие. Человек. Мир: Курс лекций. – К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – 456 с.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2013

REFERENCES:

1. Bratus B.S. Lichnostnye smysly i vertikal soznaniya (Personal scenes and vertical of consciousness). M.: Smysl, 1999. P. 284-299.
2. Karpitskiy N.N. Perezhivanie tselostnosti zhizni kak opyt mira v bytii cheloveka (Ones life experience as experience of the world in human deing). Moscow : MGU, 2004, p. 123-128.
3. Carroll Lee Kryon. Kniga III. Alkhimiya chelovecheskogo dukha. Rukovodstvo po perekhodu cheloveka v Novuyu Eru (Alchemy of the Human Spirit. A Guide to Human Transition into the New Age). Moscow: OOO Izdatelstvo «Sofiya», 2007. 352 p.
4. Krylova S.A. Krasa lyudini: osobistist, sim'ya, suspilstvo (sotsialno-filosofskiy analiz) : monografiya (Human Beauty: Personality, Family and Society (social and philosophical analysis). Nizhyn : TOV «Vidavnitstvo «Aspekt-Poligraf», 2011. 344 p.
5. Romanets V.A. Zhittya i smert: osyagnennyya rozumom i viroyu. Vid. 2-ge (Life and death: Comprehends of Mind and Faith. 2 edition). Kyiv: Lybid, 2003. 232 p.
6. Chales Taylor. Yetika avtenticnosti (The Ethics of Authenticity). K.: Dukh i litera, KSL, 2011. 472 p.
7. Khamitov N.V. Philosophical Anthropology: Dictionary / Edited Ph.D., Professor N. Khamitov. (Filosofskaya antropologiya: slovar / Pod redaktsiey doktora filosofskikh nauk, profesora N. Khamitova). K.: KNT, 2011. 472 p.
8. Khamitov N., S. Krylov Filosofskiy slovar. Chelovek i mir (Philosophical Dictionary. The Man and the World). K.: KNT, Tsentru uchebnoy literatury, in 2006. 308 p.
9. Khamitov N. Filosofiya. Bytie. Chelovek. Mir: Kurs lektsey (Philosophy. Being KST. People. World: A course of lectures). K.: KNT, Tsentru uchebnoy literatury, in 2006. 456 p.

Тарасюк Лариса Сергіївна – кандидат філософських наук, доцент
«Криворізький національний університет» економічний інститут
Адреса: 5000, м. Кривий Ріг, вул. Семашка, 16, корп. 2, ауд. 223
Телефон: +38 (0564) 72-11-55, E-mail: lora252@gmail.com

Tarasiuk Larysa Serhiivna – PhD in philosophy, associate professor
«Kryvyi rih national university» (economic institute)
Address: 16, Semashko Str., block 2, r. 223, Krivoy Rog, Ukraine, 5000
Phone: +38 (0564) 72-11-55, E-mail: lora252@gmail.com